

W 30. rocznicę śmierci prof. Tadeusza Lewickiego

22 listopada 2022 mija 30. rocznica śmierci prof. Tadeusza Lewickiego – wybitnego uczonego, orientalisty o światowej renomie, arabisty i afrykanisty.

Tadeusz Lewicki urodził się 26 stycznia 1906 we Lwowie, w rodzinie inteligentnej pochodzenia ziemiańskiego. W roku 1919, w wieku trzynastu lat, wziął udział w walce o polskość Lwowa w szeregach polskich ochotników znanych jako Orłęta Lwowskie. W 1925 roku ukończył VIII Państwowe Gimnazjum Realne im. Kazimierza Wielkiego, zaś w roku 1927 podjął studia prawnicze na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Jana Kazimierza. Marząc o karierze dyplomatycznej w jednym z krajów muzułmańskich, w 1928 roku wyjechał do Paryża, gdzie studiował nauki polityczne i język arabski. Wówczas też udał się na kilkumiesięczny wyjazd do Algierii,

Prof. Tadeusz Lewicki; Kościelisko, 1979

Tadeusz Lewicki w Algierii; lata 30. XX wieku

podczas którego doskonalił znajomość języka arabskiego i poznawał kulturę kraju, przebywając dłuższy czas w jednej z oaz w pobliżu miasta Biskra. W tamtym czasie odbył też wędrowkę przez Saharę do Trypolitanii. Jak później wspominał, to wtedy podjął decyzję o zmianie kierunku studiów. I tak po powrocie do Lwowa porzucił studia prawnicze i poświęcił się badaniom orientalistycznym pod kierunkiem wybitnego arabisty prof. Zygmunta Smogorzewskiego (1884–1931), byłego dyplomaty carskiej Rosji, który wcześniej był wicekonsulem rosyjskim w Algierii. W osobie Lewickiego Smogorzewski upatrzył sobie swojego następcę i zainteresował Go ibadytami z obszaru Maghrebu. W 1931 roku Lewicki, już jako asystent Smogorzewskiego, uzyskał stopień doktora na podstawie rozprawy o historii Afryki Północnej w okresie wczesnego średniowiecza, napisanej pod kierunkiem swego mistrza.

Po śmierci prof. Smogorzewskiego w 1931 roku Katedra Orientalistyki na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie została rozwiązana. Tadeusz Le-

wicki wyjechał na stypendium do Francji, gdzie uzyskał możliwość kształcenia się na paryskich uniwersytetach: Sorbonie i Collège de France, między innymi u takich sław naukowych, jak wybitny znawca mistycyzmu muzułmańskiego Louis Massignon czy arabista William Marçais. Następnie udał się do głównych ośrodków ibadytów na Saharze algierskiej – oaz Mzab, Beni Isugen i Ouargla, gdzie na miejscu studiował ibadyckie rękopisy. Badania te zaowocowały serią artykułów w najpoważniejszym wówczas czasopiśmie naukowym specjalizującym się w zagadnieniach świata islamu – „Revue des Études Islamiques”.

W drugiej połowie lat 30. XX wieku Tadeusz Lewicki, zatrudniony jako starszy asystent w Katedrze Historii Starożytnej UJ, zaangażował się w badania nad źródłami arabskimi do dziejów Słowiańszczyzny. Stały się one dla Niego ważnym polem badawczym także w następnych latach, a Jego praca zaowocowała książką *Polska i kraje sąsiednie w świetle „Księgi Rogera”*, geografa arabskiego z XII w. *al-Idrisi’ego*, część I

W partyzantce na Zamojszczyźnie; lata 40. XX wieku

(uwagi ogólne, tekst arabski, tłumaczenie), która ukazała się w roku 1945, a później stała się podstawą do rozpoczęcia procedury habilitacyjnej, zakończonej kolokwium habilitacyjnym w 1949 roku.

Tadeusz Lewicki podczas służby w 2. Korpusie Polskim na Zachodzie

W okresie drugiej wojny światowej Tadeusz Lewicki, jako żołnierz Armii Krajowej, walczył w oddziałach partyzanckich na Zamojszczyźnie, był też redaktorem partyzanckiej gazetki „Echa Leśne”. Brał udział w Powstaniu Warszawskim jako dowódca plutonu przeciwpancernego w I Obwodzie „Radwan” w Zgrupowaniu „Chrobry II”, w stopniu podporucznika. Po upadku powstania był jeńcem w oflagu Murnau w Bawarii. Po wyzwoleniu obozu przez oddziały amerykańskie przez pewien czas pozostawał w Niemczech, służąc w oddziałach wartowniczych w amerykańskiej strefie okupacyjnej. W 1946 roku przybył do Włoch i został żołnierzem 2. Korpusu Polskiego. Potem był ewakuowany do Wielkiej Brytanii, skąd – po krótkim pobycie – w 1947 roku powrócił do kraju.

Po powrocie do Polski Tadeusz Lewicki osiedlił się w Krakowie, gdzie podjął pracę w Polskiej Akademii Umiejętności. Badanie rękopisów arabskich do dziejów Słowiańszczyzny spowodowało

Prof. Tadeusz Lewicki; 1959

zawarcie znajomości, a później przyjaźni, z wybitnym krakowskim arabistą prof. Tadeuszem Kowalskim, kierownikiem Katedry Filologii Orientalnej UJ.

W sierpniu 1949 roku zatrudnił się na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie po uzyskaniu habilitacji został powołany na stanowisko zastępcy profesora w Katedrze Filologii Orientalnej na Wydziale Humanistycznym. W 1951 roku został

Prof. Tadeusz Lewicki; 1965

kierownikiem Katedry Filologii Orientalnej, która w 1972 roku została przekształcona w Instytut Filologii Orientalnej. Przez wiele lat był także przewodniczącym Komitetu Nauk Orientalistycznych Polskiej Akademii Nauk.

Doskonały warsztat związany z wykształceniem filologicznym i arabistycznym, w tym świetna znajomość języka arabskiego, rozległa wiedza historyczna i geograficzna dotycząca tego regionu, poparta odbytymi w latach 30. XX wieku badaniami terenowymi, pozwoliła Mu na gruntowne badania źródeł arabskich do historii Afryki. Swoje zainteresowania, ograniczające się wcześniej do Afryki Północnej, rozszerzył na badanie obszarów położonych na południe od Sahary. W szczególności Jego osiągnięcia jako badacza średniowiecznej historii Sudanu Zachodniego pozycjonują go wśród najwybitniejszych na świecie znawców tego tematu.

W 1965 roku prof. Lewicki został zaproszony na Międzynarodowy Kongres Historii Afryki (*International Congress of African History*), zorganizowany przez University College w Dar es Salaam, we współpracy z rządem Zjednoczonej Republiki Tanzanii, przy wsparciu UNESCO. W kongresie, który odbywał się w dniach 26 września – 2 października 1965, uczestniczyło ponad 140 delegatów z całego świata. W otwarciu kongresu wziął udział pierwszy prezydent Tanzanii Julius Nyerere.

Ważną pozycją w dorobku Uczzonego była monografia *Źródła zewnętrzne do historii Afryki na południe od Sahary*, wydana w Krakowie w 1969 roku. Zawiera doskonałe omówienie źródeł arabskich do dziejów średniowiecznej Afryki na południe od Sahary. Doczekała się wydania anglojęzycznego i została opublikowana w Londynie w 1974 roku. W tym samym roku została wydana w języku angielskim inna znacząca publikacja prof. Lewickiego – *West African Food in the Middle Ages: According to Arabic Sources*, która przyniosła mu rozgłos w światowym środowisku afrykanistycznym. Badania Lewickiego mają do dziś duże znaczenie dla historyków zajmujących się gospodarką ludów Afryki Zachodniej w średniowieczu, gdyż na podstawie dostępnych źródeł pisanych odtworzył on ówczesną dietę mieszkańców tego obszaru. Jego książka została wydana przez Cambridge University Press i uzyskała 26 recenzji wybitnych autorytetów naukowych.

Profesor Lewicki był członkiem wielu towarzystw naukowych, z których warto wspomnieć Polską Akademię Nauk, Polską Akademię Umiejętności, Académie des Sciences d’Outre-Mer, Association Internationale d’Études des Civilisations Méditerranéennes, Royal Asiatic Society, Kőrösi Csoma, Polskie Towarzystwo Orientalistyczne czy Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.

W Polskiej Akademii Nauk Profesor prowadził założony przez siebie Zakład Numizmatyki przy Instytucie Kultury Materialnej, który później został przeniesiony na Uniwersytet Jagielloński jako Pracownia Źródeł Orientalnych i Numizmatyki przy Instytucie Orientalistyki. Jej celem było prowadzenie kompleksowych badań znalezisk monet z terenu Polski. Lewicki dostrzegł bowiem potrzebę badań nad monetami arabskimi znajduwanymi na terenie Polski i krajów sąsiednich, widząc w nich ważne źródło do badań nad wczesnymi dziejami państwa polskiego, szczególnie że źródła pisane dla tego okresu są ubogie. W związku z Jego pasją kolekcjonerską był cenionym numizmatykiem, uchodzącym za wybitnego eksperta w tym środowisku.

W lutym 1986 roku w uznaniu zasług w dziedzinie filologii orientalnej prof. Lewicki otrzymał doktorat *honoris causa* Uniwersytetu Wrocławskiego. Został także odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym

Krzyżem Zasługi i Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

Był osobą niezwykle towarzyską, w Jego domu w Kościelisku, zbudowanym w stylu podhalańskim, bywali zarówno przyjaciele z czasów partyzanckich, jak i wybitni uczeni z całego świata, z którymi utrzymywał stały kontakt. Ten dom był dla Niego miejscem szczególnym, spędzał tam każdą wolną chwilę i nazywał go „swoim miejscem na ziemi”, które zbudował zarówno z miłości do gór, jak i by zrekompensować sobie utratę w okresie wojny rodzinnego domu we

Wraz z żoną dr Anną Kowalską-Lewicką i córką Urszulą; Kościelisko, 1967

Lwowie, do którego nigdy już nie było mu dane powrócić.

Profesor Tadeusz Lewicki zmarł w Krakowie 22 listopada 1992. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim. Jego życie było bogate i pełne pasji. Otaczała Go aura patrioty i podróżnika, który w szarej rzeczywistości PRL-u wydawał się osobą z innego świata. W pamięci współpracowników zapisał się jako człowiek niezwykle pracowity, sprawny organizator, wybitny naukowiec obdarzony niezwykłym urokiem osobistym i charyzmą. Był także wspaniałym dydaktykiem, a jego wykłady cieszyły się ogromną popularnością wśród studentów.

Robert Kłosowicz

Jagiellońskie Centrum Badań Afrykanistycznych

L I T E R A T U R A

- Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego,teczki personalne pracowników UJ, sygn. SIII246 (*Tadeusz Lewicki*).
- Archiwum Powstania Warszawskiego, powstańcze biogramy: *Tadeusz Lewicki*, http://www.1944.pl/historia/powstancze-iogramy/Tadeusz_Lewicki_1
- Wywiady z dr Urszulą Lewicką-Rajewską (2016, 2022) i dr Alicją Małecką (2016).
- J. Bubka, B. Ostafin, *Tadeusz Lewicki (1906–1992), Studia Orientalia Thaddaeo Lewicki Oblata, Materiały sesji naukowej poświęconej pamięci profesora Tadeusza Lewickiego, Kraków, 17–18 listopada 1993*, Kraków 1994.
- J. Hauziński, *Więcej niż jedno życie, czyli o profesorze Tadeuszu Lewickim (1906–1992)*, „Litteraria Copernicana” 2014, R. 13, nr 1.
- <http://apcz.pl/czasopisma/index.php/LC/article/view/LC.2014.012/4197>

- R. Kłosowicz, *Afrykanistyczny dorobek naukowy Tadeusza Lewickiego*, w: *Pionierzy krakowskiej afrykanistyki*, pod red. R. Kłosowicza, Kraków 2017.
- K. Kościelniak, *The Contribution of prof. Tadeusz Lewicki (1906–1992) to Islamic and West African Studies*, „Analecta Cracoviensia” 2012, nr 44, <http://bc.upjp2.edu.pl/dlibra/plain-content?id=1114>
- A. Małecka, *Profesor Tadeusz. Wspomnienie o profesorze Tadeuszu Lewickim (1906–1992)*, „Cracovia Leopoldis” 1998, nr 15.
- K. Maciuszak, *Z historii orientalistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim*, „Alma Mater” 2009–2010, nr 120–121.
- W. Mańczak, *Prace romanistyczne profesora Tadeusza Lewickiego*, w: *Studia Orientalia Thaddaeo Lewicki...*, op.cit.
- B. Michalak, *Sesja naukowa poświęcona pamięci profesora Tadeusza Lewickiego*, „Przegląd Orientalistyczny” 1994, nr 1–2.
- A. Zaborski, *Min Bilād Aş-Şaqāliba Ilā Bilād As-Sūdān – od Słowiańszczyzny po Sudan*, w: *Studia Orientalia Thaddaeo Lewicki...*, op.cit.

Zdjęcia pochodzą z archiwum rodzinnej córki prof. Tadeusza Lewickiego dr Urszuli Lewickiej-Rajewskiej.